

УДК 7+008]-047/37'06(082)

Тетяна Кобзар,

*доцент, заслужена артистка України,
доцент кафедри сценічної мови Київського
національного університету театру, кіно
і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого*

ДО МЕТОДИКИ РОБОТИ НАД ДИКЦІЄЮ ЯК ВАЖЛИВИМ ЕЛЕМЕНТОМ АКТОРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Сам процес мовлення загалом взаємопов'язаний з процесом мислення, а мова є постійною роботою «духу» (за В. фон Гумбольдтом).

Серед базових складників фаху актора особливе значення має вміння гарно говорити. В драматичному театрі це означає – «гарно думати вголос» (за Ж. Ренаном), взаємодіючи з партнером. Адже на сцені слово походить від внутрішнього поштовху, народжується від бажання за допомогою нього здійснити якийсь вчинок.

У процесі навчання, опановуючи ази професії, майбутні митці набувають певних знань та вправності говорити й висловлюватися «нормальніше, ніж у житті» і «ближче до природи» (за К. Станіславським).

З удосконаленням мовленнєвої акторської майстерності пов'язане коло питань, що становлять основу профілюючого предмету «Сценічна мова», одним із розділів якого є – «Дикція» (від лат. *dictio* – вимова). Йдеться про систему тренувальних вправ і прийомів для практичного

напрацювання навичок унормованої вимови звуків, спілкуючись, доносячи думку, діючи словом.

Слід зазначити, що в українському сценічному мовленні, передовсім, потрібно враховувати особливості та координоване артикуляційно-акустичне нюансування саме українських звуків. Це впливає на інтонаційно-виражальне забарвлення мовлення, яке, як відомо, для кожної мови має свої відтінки щодо мелодики (від гр. *melodikos* – мелодійний). Тобто, тонової особливості, акустичної окраси. Під час сценічної дії так само говоримо про «тональну структуру словесної дії» (за Р. Черкашиним), про логічну інтонацію (ритмомелодійний хід звучання та організації думок з наголошуваністю на найголовніших аспектах).

Дикційна виразність слова є складовою і зовнішньої, і внутрішньої техніки артиста. Все тісно переплетене між собою. Якраз тому надзвичайно важливо, щоб методичні прийоми практичної роботи для набуття мовленнєвих навиків у своїх ключових завданнях поєднувалися з акторською майстерністю, а не існували окремо й поза цим. Скажімо, не приводить до потрібних результатів так званий спосіб «скандування», який, на жаль, подеколи ще наявний у тренінгах. У такому разі дотримуються лише форми, не вникаючи, не заглиблюючись у суть. Зокрема, мова йде про:

- групове (чи індивідуальне) розбірливе, але одноманітне промовляння дикційних комбінацій звукосполучень, кожного окремо ще й з інтонаційною-смісловою крапкою наприкінці (в повільному чи помірному темпах);

- невмотивовану ні дією, ні змістом акцентовану вимову (чи й інтонування) кожного слова окремо у скоромовках тощо.

Зазвичай, напрацювання в згаданій манері складно застосувати чи «перенести» безпосередньо на сценічний майданчик, оскільки вони не відповідають його вимогам та потребам. І виходить, що робота над дикцією існує окремо, а слово в ігровому уривку, (не кажучи вже про виставу), – окремо. Також така «технічна техніка» у студентів може виховувати навичку артикуляторно-характерологічно-формального процесу мовлення як такого.

Для сучасної театральної педагогіки набагато ефективнішими є способи практичної роботи над дикцією, що наближають до способу існування актора в контексті сценічної дії, на кону. Результативним щодо цього є етюдний (від фр. *etude* – вивчення, дослідження) метод. Така форма навчання дає можливість комплексно об'єднувати завдання для органічного набуття дикційних вмінь у певних ситуаційних обставинах (з невеличким сюжетом, подіями, лініями дії) з можливістю для імпровізації. Працюючи над (в) етюдом (-ді), студент розвиває фантазію, уяву. До того ж він навчається аналізувати й драматургічно мислити.

Вправи-етюди можуть бути групові. Однак набагато корисніше виконувати їх по двоє чи по троє-четверо. Тоді вони спрямовані на партнерство, увагу й потребують зібраності. Під час взаємодії (зокрема й словом) учні мають змогу напрацьовувати такі виражальні засоби акторського мовлення як бачення (зорове уявлення), оцінку, ставлення, одночасно координуючи це з мовленням. Цей метод роботи зорієнтований не на формальне вправляння над дикцією. Завдяки визначеності в завданнях він суттєво допомагає розвитку моторики мовлення та налагодженню механізму мовлення в цілому. В роботі над покращенням чіткості й виразності вимови звуків у різних фонологічних комбінаціях це має неабияке значення.

Придумуючи обставини-умови в етюдах, як педагоги, так і студенти (дійові особи), мають можливість для використання різних темпів мовлення, виправдовуючи їх дією. Хоч це і ускладнює роботу, проте й наближає до варіанта слова сценічного. Бо одна справа навчитися дикційної вправності в повільному темпі, й інша – зберігати чіткість і виразність у динамічному, під час активної дії.

Для набуття різноманітних темпових мовленнєвих навиків у вправах широко застосовуються фізичні рухи (як активні, так і помірні, але вмотивовані). Така форма допомагає відпрацьовувати не лише дикційну, а й дихальну та голосову вправність, допомагає у зніманні фізичних затисків в різних частинах мовного апарату.

З практичного досвіду: для розвитку моторики мовлення, (працюючи зі скоромовками у вправах-етюдах), можна використовувати такий прийом, як говоріння слів у зворотному порядку. Наприклад: *купи купу кіп, купи купу пупу // пуху купу купи, кіп купу купи; Улас у нас, Панас у вас. У нас Улас, у вас Панас // Панас у вас, Улас у нас, у вас Панас, у нас Улас* тощо. Звісно, як на сцені, так і у вправі повтори завжди мають бути виправданими. У першому випадку – акцентується увага на тому, що саме не забути купити («пуху» і «кіп»), а у другому – хто саме «у нас» і хто «у вас». (Подеколи в таких етюдах студенти придумували історії, де виправдовували говоріння у зворотному порядку не лише слів, а й всіх звуків у них).

Отож, так чи інакше в основі тренажних форм роботи над дикцією мусить бути саме творчий підхід, що ґрунтується на набутті акторського фаху та зорієнтований на розвиток професійного рівня сценічного слова й органічної природи студента, його творчого потенціалу.